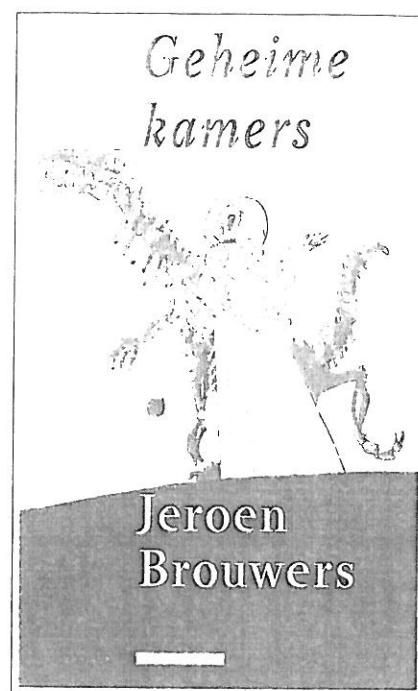

Analyse

Geheime kamers

ATLAS, 2000

door Nora van Laar

Samenvatting

Op verzoek van een onderzoekscommissie schrijft Jelmer van Hoff een verslag over de aanloop tot de moordaanslag op operazangers Daphne Uytwijk.

Jelmer kent Daphnes echtgenoot Nico Sibelijs van hun studie geschiedenis. In die tijd zijn ze met z'n drieën in Creteur in de Ardennen geweest. Jelmer, die ook gevoelens voor Daphne koesterde, belandde doodziek in het ziekenhuis. Op zijn ziekbed toonde Nico hem een interview door ene G.V. (Guillaume) Valkman, blijkt later), waarin hij geportretteerd wordt met de vondst die hij intussen heeft gedaan: een oeroude steen die het aanvangsmoment van de prehistorie naar beneden bijstelt.

Jaren later ontvangt Jelmer, afgekeurd als leraar, een uitnodiging voor Nico's inaugurele rede. Op de receptie laaien zijn gevoelens voor Daphne weer op. Maar ook een andere gast, Johann Fahrenfurt, staat in Daphnes belangstelling.

Kort na Nico's inauguratie vraagt Daphne Jelmer naar de begrafenis te komen van J.J.J.J. Möser, de leermeester van Nico en Jelmer, maar een directe ontmoeting blijft uit. Wel krijgt Jelmer een brief waarin Daphne de reden voor haar abrupte vertrek uitlegt. Willem Valkman, ook oud-student van Möser, geeft Jelmer een lift naar het station. De man spot met Nico's ontdekking van destijds: hij vindt het verdacht. Hij suggereert ook dat Jelmer en Daphne een verhouding hebben.

Na Daphnes eerste brief volgen er meer. Ook belt ze op, midden in de nacht, en nodigt Jelmer uit voor haar optreden in een uitvoering van de *Matthäus-Passion* de volgende zondag. Ze verzekert Jelmer dat Nico niet nieuwsgierig is naar wat ze doet. Maar halverwege het gesprek, als haar wederhelft thuiskomt, verandert Daphne van onderwerp. Het telefoongesprek wordt

de volgende dag vervolgd. Nico is de afgelopen nacht erg boos op zijn vrouw geweest. Volgens Daphne is Nico's gedrag niet gebaseerd op wantrouwen, maar op stress: hij krijgt de laatste tijd nogal wat kritiek op zijn werk. Al met al acht ze het beter als Jelmer niet naar de uitvoering van de *Matthäus-Passion* komt. Ook bellen en schrijven is te riskant: Nico's wereld zou instorten als hij van haar en Jelmer zou weten. Jelmer reageert verbaasd: ze hebben toch niets.

Bezigheden op zondag zijn voor Jelmer trouwens uitgesloten: dan bezoekt hij zijn dochter Hanneke, die in Effata woont, een instituut voor verstandelijk gehandicapten. Maar deze zondag is sneller voorbij dan normaal, want Hanneke wordt weggevoerd voor een slaapkuurtje. Nu heeft hij toch tijd om naar het concert te gaan, maar Gonkeke, een moeder van een van de andere kinderen, vraagt hem een lift. Bij haar thuis vrijen ze. Als Jelmer eindelijk bij de zaal aankomt, is het concert afgelopen.

De paar brieven die Jelmer zijn aanbode nog schrijft, blijven onbeantwoord. Maar na een maand of zes nodigt Daphne zichzelf op de woonboot van Jelmer en zijn vrouw Paula uit: ze zegt toch in de buurt te zijn voor een zangconcours. De volgende dag belt Jelmer Daphne om te weten te komen waarom ze weer contact heeft opgenomen. In plaats van te antwoorden neemt Daphne hem in vertrouwen: al voor ze Nico leerde kennen, had ze een verhouding met haar grote liefde, haar docent Johann Fahrenfurt. Johann was echter getrouwd. Toen de verhouding te veel in het oog liep, is Daphne als dekmantel met Nico getrouwd. Zolang Nico niet te kort komt, meent Daphne, vormt deze escapade geen probleem. Hun gesprek wordt verstoord door Daphnes zoon Arne.

De volgende dag haalt Jelmer Daphne voor het etentje op bij het hotel waar ze gedurende de zangwedstrijd logeert. Hij ziet

een man met een fototoestel, maar verder let hij niet op. Tijdens de rit vertelt Daphne dat Arne haar bekentenis heeft gehoord, maar dat de jongen heus niets zal zeggen. Jelmer vraagt zich af of Daphne misschien weer de aandacht van haar verhouding met Johann wil afleiden door te laten doorschermen dat zij en Jelmer iets hebben.

Bij het etentje blijkt ook Paula's compagnon (en Jelmers behandelend arts), de psychiater dr. A(rie) Weldon, aanwezig. Aan tafel vertelt Daphne dat wetenschappers de steen van Sibelijn (*Lapis Sibelini*), zoals Nico's vondst wordt genoemd, als omschreden beschouwen. Terug bij het hotel nodigt Daphne Jelmer uit voor een drankje. Liggend op bed, Daphne naakt, drinken ze champagne. Telefoontjes van Nico en Johann verraden dat ze om middernacht jarig is. Daphne liegt dat ze alleen is en stuurt haar aanbieder naar huis. Wel mag hij de volgende dag terugkomen voor het ontbijt. Weer thuis blijken Paula en Weldon te zijn vertrokken. Voor het eerst sinds jaren betreedt Jelmer Paula's kamer.

De volgende dag verslaapt Jelmer zich. Als ook nog de accu van de auto leeg blijkt te zijn, belt hij Daphne. Maar zij is vertrokken, weliswaar met achterlating van een boodschap. Per taxi reist Jelmer naar het hotel. Daar treft hij de fotograaf, in wie hij nu Valkman herkent. Deze heeft ook gehoord dat er een briefje voor Jelmer moet liggen, maar het is nergens te bekennen. Kort daarop staan Daphne en Jelmer uitgebreid in *SKICK*, het roddelblad waar Valkman voor werkt.

Zo'n anderhalve maand na haar verjaardag hervat Daphne de briefwisseling. Maar het eerste contact gaat over de telefoon. In de boodschap die zij in het hotel had achtergelaten, vertelt ze, stond dat ze voor de schandaaltjeszoekende Valkman op de loop was gegaan, net zoals op Mörsers begrafenis. De brieven die Jelmer sindsdien heeft geschreven heeft ze nooit gezien. Jelmer legt Daphne voor dat ze een leugenaar is: er blijkt helemaal geen zangwedstrijd te zijn gehouden!

Een ander telefoontje komt van een journalist, die vraagt naar het tochtje naar België destijds met Nico. Als de man hoort dat Jelmer geen getuige is geweest van Nico's vondst, oppert hij de mogelijkheid dat Nico de hand had in Jelmers ziekte toen. Kort na dit telefoontje publiceert *SKICK* een artikel dat vermeldt dat de steen van Sibelijn een vervalsing is. Sommige dagbladen nemen de beweringen over. *SKICK* meent dat Nico ten behoeve van zijn eigen wetenschappelijke carrière Jelmer smadelijk buiten spel heeft gezet. Bovendien wordt beweerd dat Nico de verhouding tussen zijn oud-studiegenoot en zijn vrouw oogluikend toelaat, in ruil voor zwijgzaamheid over de Belgische vakantie.

In huize Sibelijn beginnen de fundamenteën nu hevig te kraken: al dagen terug heeft Nico Jelmers brieven gevonden. Woedend heeft Nico de conclusie getrokken dat Daphne hem vast altijd al heeft belazerd. Nog tijdens het telefoongesprek waarin Daphne hem dit meldt, slikt Jelmer een hand vol pillen. Tweeënhalve etmaal later komt hij bij.

Paula, die de insinuaties van *SKICK* gelooft, wil scheiden. Ook bij de Sibelijntjes loopt alles definitief uit de hand als blijkt dat Arne zijn vader Nico in vertrouwen heeft genomen.

Jelmer bezoekt de Caroluskerk waar Daphne optreedt. Vanaf het balkon ziet hij beneden in de zaal Johann en familie en ook

Nico met Arne. 's Nachts belt Daphne hem uit bed. Ze vertelt dat ze na het concert nog een etentje hebben gehad, waar Nico erg dronken is geworden. Voor de laatste maal weet Daphne Jelmer over te halen haar te ontmoeten, nu in de kantine van het universiteitsgebouw. Als Arne stoort, verbreekt Jelmer het gesprek.

De volgende morgen dwaalt Jelmer weer door het gebouw. Voor een aquarium in een zaal met geraamtes van prehistorische dieren, ziet hij Daphne staan. In de veronderstelling dat ze hem zal vertellen dat ze haar leven met hem wil delen, rent hij op haar af. Maar dan is daar Nico, een geladen revolver in de hand. Eén kogel treft Daphne. Jelmer draagt haar weg, zelf niet lichamelijk maar wel geestelijk gewond.

Titel en motto's

Met de uitdrukking 'geheime kamers' duidt Daphne dat deel van haar leven aan waarmee volgens haar anderen niets te maken hebben. Het begrip komt voor het eerst ter sprake in het eerste deel, in een hoofdstuk dat *Geheime kamers* als titel draagt. Over Nico zegt ze daar: 'Hij hoeft niet alles te weten. Hij komt niets te kort en daar mag hij tevreden mee zijn. Er zijn geheime kamers waar hij niets te zoeken heeft' (p. 87). Al gauw blijkt echter dat Daphne niet de enige is die er geheimen op nahoudt. Zo doen Paula en Arie Weldon alsof ze geen verhouding hebben, ontkent Paula het bestaan van haar mongoloïde dochter Hanneke en verzwijgt Jelmer op zijn beurt Hannekes bestaan weer voor Daphne. Ook Gonke, zijn minnares, houdt hij geheim.

In Brouwers' roman bestaan ook letterlijk geheime kamers. Al jaren mijden Paula en Jelmer elkaars slaapkamer. In de apocalyptische scène waarin de woonboot na hevige regenbuien - het is het hele boek door bar slecht weer - definitief uit de modder loskomt, zwaaien de deuren van die kamers niet voor niets open en dicht: vanaf dat moment komt alles na lange stilstand in beweging en zal het een en ander aan het licht komen. Ook kleine kamertjes, voor buitenstaanders afgesloten plaatsen als lades en dozen, en ook de vagina, spelen hun rol.

Thematiek

Geheime kamers gaat over de desastreuze gevolgen van bedrog, ter verdoezeling van overspel en een onbeantwoorde liefde. Elk element in de roman heeft een functie. Zo vormen glasscheren en ook de dode vissen die na een wolkbreuk op de weg liggen, voorboden van Nico's fatale schoten, waarbij een aquarium wordt geraakt. Dat de man een revolver bezit, is al vanaf het begin van het verhaal bekend.

Nog veel meer motieven worden uitgewerkt. Allereerst dat van de geheime kamers (zie onder 'Titel en motto's'). Verwant aan dit motief zijn de fossielen en prehistorische voorwerpen die geschiedkundigen als Nico - allen expert in het blootleggen van het verborgen verleden - uit hun donkere bergplaats opgraven. Het beeld van de geheime kamers hoort in eerste instantie bij Daphne, die ook aan de kleur wit wordt gekoppeld. Terwijl zij beweert dat angst niet bestaat, onder andere omdat deze geen kleur heeft, kiest de altijd bange Jelmer voor wit als typerend voor angst. "Wit", dacht ik. Angstkleur. Het blanco van geheimen, verborgen in een van de hartkamers. De van teut en haar

auteurskatern

zelf zo angstkleurige Daphne wenste mij uit haar leven weg te witten, zoals ze in haar brieven had gedaan met schrijffouten' (p. 109). De oorsprong van zijn angsten zoekt Jelmer trouwens in de dromen, die hij tijdens het verblijf in het ziekenhuis had en waarin Daphne veelvuldig optrad.

Een motief dat Daphne direct met Jelmer verbindt, is de regelmatig opduikende rode jojo, symbool voor de manier waarop Daphne met mensen verkeert. 'Je gaat met mensen om of het jojo's zijn, had ik willen zeggen. Afstoten, aantrekken en vice versa' (p. 229) bedenkt Jelmer over zijn aanbestede. Tot op het allerlaatst, als Daphne is neergeschoten, verbindt het speelgoed hem als een navelstreng aan haar: 'Toen ik het einde van de zaal eindelijk had bereikt, Daphne van mij werd afgenomen en zij op een brancard werd weggereden, stootte er iets tegen mijn enkel. Om mijn been zat een draad gewikkeld, daaraan dreef de jojo mee' (p. 487-488).

Vol betekenis is ook de woonark, die sinds de geboorte van Hanneke allesbehalve een huwelijksbootje is. Vastgezoogen in de modder vormt de ark het onbeweeglijk decor voor Jelmers leven die zijn tijd verslijt met *patiënten* – letterlijk zijn geduld bewaren – , een kaartspelletje waarmee hij stopt als hij besluit zijn leven weer op te pakken. Het enige wat tijdens zijn depressieve periode beweegt, is Jelmers schommelstoel, die zijn vaste zitplaats is geworden sinds hij Paula niet meer mag aanraken: 'Hierna begon het wiegelen in de schommelstoel in de huiskamer (...), zo urenlang, zonder gedachten, almaar door, jaren, jaren' (p. 126). Hiermee wordt het meubelstuk symbool voor het verglijden van de tijd, net zoals de klok boven de bank, een huwelijkscadeau dat bij het loskomen van de boot van de muur stort.

Ten slotte moeten de steeds terugkerende vrijdag- en zaterdagbijlagen van dagbladen als belangrijk motief worden aangemerkt. Volgens Jelmer altijd al gevuld met kletspraat, wordt hierin de laster van *SKICK* klakkeloos overgenomen en de kritiek uit wetenschappelijke hoek op Nico breed uitgemeten.

Structuur en techniek

Geheime kamers bestaat uit drie delen: I (zonder titel, p. 7-147), II (zonder titel, p. 151-313) en III (p. 317-488) met de titel 'Bericht aan de commissie'. Alleen het eerste deel is onderverdeeld in verschillende hoofdstukken, alle met titel.

De roman wordt verteld vanuit ikpersoon Jelmer. Hij vertelt - of beter schrijft op - wat hem de afgelopen drie jaar, aan het eind van het vorig millennium, is overkomen: 'Dat Daphne mijn geliefde was, valt buiten iedere twijfel. Of ik ooit háár geliefde ben geweest, of ze van me hield, zoals ze me toch ettelijke keren heeft verklaard, weet ik tot op de huidige dag niet, weet ik niet tot op dit moment, waarop ik "niet" schrijf' (p. 244). In het derde deel wordt duidelijk wat Jelmer precies schrijft: een verslag over de aanloop tot de moordaanslag van Nico op Daphne. De onderzoekscommissie heeft hem daarom gevraagd. Overeenkomstig deze constructie bepaalt Jelmer de volgorde van het vertelde en levert hij vanuit het heden commentaar, procédés die de spanning erin houden. Dat de ontknoping

werkelijk tot de allerlaatste bladzijden is uitgesteld, past in deze opzet. De grammaticale tijden corresponderen met deze situatie: de tegenwoordige tijd voor het heden en de verleden tijd voor de vertelde gebeurtenissen.

De plaatsen waar Jelmers geschiedenis zich afspeelt – Daalbergen, Sterdrecht, Boelstede, Eggelte – zijn fictief. Bestaande steden als Londen spelen slechts zijdelings een rol.

Personages

Hoofdpersoon in *Geheime kamers* is Jelmer van Hoff, historicus, die zijn eigen geschiedenis blootlegt voor de commissie die de moordaanslag op Daphne onderzoekt. Bewijzen voor wat er gebeurd is, heeft hij nauwelijks: hij heeft bij de verhuizing van boot naar flat veel weggegooid. Jelmer lijkt geboren voor het ongeluk en hij verdwaalt (letterlijk en figuurlijk) voortdurend. Overspannen vertoont hij allerlei depressieve verschijnselen als verlies van concentratie, angstaanvallen, zweeten en beven. Nare dromen teisteren zijn slaap. Door zijn aard – Jelmer is naïef en zal nooit een confrontatie aangaan, waardoor hij de hoffelijkheid zelve lijkt – overkomt hem het leven. Bovendien wordt hij beheerst door zijn onblusbare verliefdheid op Daphne, die hem steeds opnieuw in haar netten verstrikt. Jelmers huwelijk met de stekelige Paula Doorenbos stelt sinds de geboorte van hun dochter – Paula verwijt Jelmer de afwijking van hun kind – niets voor. Paula, een arts die een verhouding heeft met collega en behandelend arts van haar man psychiater dr. A(rie) Weldon, controleert als ze thuis is Jelmers doen en laten en eist dat geen stoel wordt verschoven.

Jelmers directe tegenspeelster is echter Daphne Uytwijk, de vrouw van Jelmers vroegere studievriend Nico Sibellijn. Operazangeres Daphne – broodmager, bleek, lichtblond met waterblauwe ogen en als gevolg van haar leugens nerveus van aard – bestaat voor Jelmer voornamelijk uit stem (via de telefoon) en handschrift (in haar brieven). Voor haar is het leven letterlijk een opera, vol smoesjes en bedrog, gevat in theateraal gedrag en flamboyante kleding. Ze zet de mensen naar haar hand, maar stoot hen even makkelijk weer af en doet haar achternaam eer aan door constant uit te wijken. Tot op het laatst houdt ze vol dat man Nico ondanks haar geheime relaties niets te kort komt.

Nico ten slotte wordt gekenmerkt door zijn afzakkende bril, symbool voor zijn blindheid voor wat in zijn directe omgeving gebeurt. Als hoogleraar heeft hij alleen oog voor detailonderzoek. Pas als zoon Arne hem Daphnes geheime leven heeft verklapt, knapt er iets bij de hoogleraar, maar dan is een driftbui het enige wat hem nog rest. De achternaam van Nico doet denken aan 'sibillijns', dat 'raadselachtig' betekent en afgeleid is van de Sibillen, waarzegsters uit de Klassieke Oudheid. De zogenaamde *Sibillijnse spreuken* (*oracula sibyllina*) zijn een valsing uit later tijd van voorspellingen van de Sibillen.

Taal en stijl

De taal in *Geheime kamers* is beschrijvend, vlot, humoristisch en wordt doorspekt met verwijzingen naar muziek, schilder-

kunst en de Griekse mythologie. Beeldspraak komt veel voor. Neem bijvoorbeeld Jelmer die zijn leven vergelijkt met een stolp 'waaronder ik lag te schimmelen als een vergeten stuk kaas' (p. 155). Vaak is er sprake van spot die vooral journalisten en wetenschappers treft. De zeergeleerde professor J.J.J. Möser wordt afgeschilderd als knoeipot; de hoogst interessante dokter Weldon blijkt gele boxershorts met valutatekens te dragen. Hard maar zeer aandoenlijk zijn de beschrijvingen van de mongoloïde Hanneke, de enige die niet liegt en altijd zichzelf is.

Reacties

Geheime kamers is door de meeste critici jubelend ontvangen. Voor deze recensenten is het oordeel van Eric Rinkhout exemplarisch: 'Het is een kathedraal van woorden, een labyrint van glas en spiegels, een literaire symfonie in drie bewegingen waarin Brouwers speelt met motieven, ze doorcomponneert en tot een grandioze finale laat aanzwellen. Tegelijk is *Geheime kamers* een spannend, ontroerend, gruwelijk, intreurig en soms ook grappig boek, waarvan elke pagina de sublieme stijl van Brouwers als waarmerk draagt' (*De Morgen*, 11 oktober 2000). In even bombastische bewoordingen laat Arjan Peters zich uit: 'Beroert de trommels en heft de trompetten: de wederopstanding van Jeroen Brouwers is een feit. Een nieuwe herfst, een oud geluid - dat er wezen mag' (*de Volkskrant*, 13 oktober 2000). Maar de hier opgesomde kwaliteiten zien sommige anderen juist als zwakte: er zijn te veel motieven die er te dik bovenop liggen en overdreven zijn uitgewerkt, alles is te zeer resultaat van vakmanschap alleen. Hans Warren formuleert het als volgt: 'Het werk klopt tot in de details, motieven worden keurig her-nomen, alles wordt netjes ondersteund, niets wordt aan het toeval overgelaten. Maar waar is de drang, de noodzaak, de gekweldheid gebleven waarmee hij beroemd en berucht werd, waarmee hij je beurtelings inpalmde en afstootte?' (*Haarlems Dagblad*, 21 oktober 2000).

Waardering voert echter de boventoon, ook aangetoond door de prijzenregen die de roman in 2001 ten deel viel: de Gouden Uil, de Gouden Uil publieksprijs, de Multatuliprijs, de Gouden Bladwijzer (de prijs die door lezers van het Vlaamse tijdschrift *Humo* worden toegekend voor het beste boek van het jaar) en de AKO Literatuurprijs. ■

Aanvullende informatie

Documentatiemap *Jeroen Brouwers - Geheime kamers*.

Te bestellen bij het KCLB, Louys Fraynlaan 75/3 B

2050 Antwerpen, tel. 00 32 3 272 2146,

e-mail k.c.l.b.@village.uu.net.be.

Prijs € 6,50 + € 2,50 verzendkosten.

DISCUSSIETIPS

Onderstaande vragen bieden mogelijke aanknopingspunten voor de bespreking van *Geheime kamers*. Uiteraard gaat het hierbij niet om vragen waarop slechts een goed of fout antwoord mogelijk is. Een aantal vragen komt ook aan de orde in de analyse. Dat biedt de mogelijkheid de meningen binnen de leeskring te vergelijken met de hier aangeboden interpretatie.

In *Geheime kamers* wordt een flinke hoeveelheid motieven uitgewerkt. Vind je dat ten goede komen aan het boek of vind je dergelijke overdaad juist een sta-in-de-weg bij het lezen?

Hoofdpersoon Jelmer treedt zelden handelend op; hij laat zich het meeste overkomen. Is een dergelijke figuur geloofwaardig voor je? Op welke manier ondersteunt zijn houding de thematiek?

Om de spanning er zo lang mogelijk in te houden, is het tot heel ver in het boek onduidelijk wat er nu precies gebeurd is. De beschrijving van de aanslag wordt zelfs tot de allerlaatste bladzijden uitgesteld. Werkt deze opzet voor jou? Waarom? Als er al eerder een tipje van de sluier zou zijn opgelicht, wat zou dat volgens jou hebben betekend voor de spanningsboog in het boek?

1. Jelmer is een ikverteller. Is zijn verhaal naar jouw mening betrouwbaar?
2. In de analyse wordt bij de bespreking van de personages een verband gelegd tussen Nico's achternaam en de *Sibellijnse spreuken*. Wat zegt de achternaam Sibelijns volgens jou over Nico?
3. Jeroen Brouwers ageerde in zijn dankwoord bij de prijsuitreiking van de Gouden Uil tegen het circus dat de literaire prijzen omringt. Hij ziet meer in geldprijzen die zonder enige poespas direct op zijn rekening worden gestort; die prijzen worden dan een soort werkbeurs. De sponsors van die prijzen, zoals AKO, gebruiken de prijsuitreikingen echter om de aandacht op hun naam te vestigen en wensen dat de genomineerde auteurs meedoen aan de rond de prijs georganiseerde activiteiten. In welke mening kun je je het best vinden?